

Anşa Bacılı-Beydili Köyü Örneğinde; Türk Kültüründe Tabiat Kültleri

İbrahim KARACA*

Öz

Bu çalışma Sivas'ın Hafik ilçesine bağlı Beydili köyü örneğinde, Anşa Bacılı Türkmen Alevilerinde tabiat kültürlerini Türk kültürü bağlamında ele almaktadır. Anşa Bacılılar topluluğu, Anadolu Aleviliği içerisinde yer alan ve birbirlerine kan bağı ile bağlı olan bir topluluktur. Günümüzde Sivas, Tokat ve Amasya'da yaşamaktadırlar. Anşa Bacılılar, Oğuzlar'ın Beydili boyuna mensupturlar. Beydili köyü, geleneksel Alevi topluluklarından olan Anşa Bacılı'lardan oluşmaktadır. Beydili köyünde yaşayan Anşa Bacılılar geleneksel topluluk olma özelliklerini Alevi değerler sistemi içerisinde, günümüzde de göstermektedirler. Düzenli olarak yapılan ritüeller ve ortak anlatıma sahip olan mitler yapılan alan çalışması sırasında gözlemlenmiştir. Bu kültürel kodlar kendisini tabiat kültürleri olarak ortaya çıkarmaktadır. Beydili köyünde çok sayıda örnekleri bulunan; kahraman atalar kültü, ağaç ve su kültü, ateş kültü, dağ kültü, taş ve kaya inançları gibi eski Türk inançlarında var olan inanışlar bir sistem dâhilinde kendisini gündelik hayatta göstermektedir. Geleneksel Türk dini içerisinde yer alan tabiat kültürlerini Anşa Bacılılar'ın gündelik hayatlarını gözlemleyerek ortaya çıkarmak bu çalışmanın amacıdır. Bu çalışma, belirtilen konu ve amaca uygun olarak kendisine etnografiyi yöntem olarak belirlemiştir. Bu amaçla Nisan 2016'da Sivas'ın Hafik ilçesi, Beydili köyünde alan çalışması yapılmıştır. Doğal ortamda gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda, nitel yöntemle göre, katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmeler ile veriler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültür Tarihi, Türk Halkları ve Toplulukları, Anşa Bacılılar, Beydili, Alevilik-Bektaşilik.

Nature Cults In Turkish Culture In The Example Of Ansa Bacılı-Beydili Village

Abstract

This study deals with the nature cults of Anşa Bacılı Turkmen Alevi in the context of Turkish culture, in the example of Beydili village of Hafik district of Sivas. Anşa Bacılılar community is a community within Anatolian Alevism and is connected to each other by blood ties. Today they live in Sivas, Tokat and Amasya. Anşa Bacılılar belong to the Beydili tribe of the Oghuzes. Beydili village consists of Anşa Bacılıs, who are traditional Alevi communities. Anşa Bacı people living in Beydili village show their traditional community characteristics within the Alevi value system, even today. Regular rituals and myths with a common narrative were observed during the fieldwork. These cultural codes reveal themselves as nature cults. There are many examples in Beydili village; Beliefs that exist in ancient Turkish beliefs such as the cult of heroic ancestors, the cult of tree and water, the cult of fire, the cult of mountain, and the beliefs of stone and rock show themselves in daily life within a system. The aim of this study is to reveal the nature cults in the traditional Turkish religion by observing the daily lives of Anşa Bacılılar. This study determined Ethnography as a method in accordance with the stated subject and purpose. For this purpose, a field study was conducted in Beydili village of Hafik district of Sivas in April 2016. As a result of the field research carried out in the natural environment, according to the qualitative method, data were obtained by participatory observation and in-depth interviews.

Keywords: Turkish Cultural History, Turkic Peoples and Communities, Anşa Bacılılar, Beydili, Alevism-Bektaşism.

Geliş/Received: 29.08.2022

Kabul/Accepted: 27.12.2022

***Etik Kurul Beyanı:** Bu çalışma 2020 yılı öncesinde yapıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

* Dr, Araştırma Görevlisi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-1563-7584.
(Araştırma Türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Geleneksel Türk dini veya Türklerin İslam öncesi inandıkları dinin sınırlarını belirlemek ve tanımını yapmak oldukça güç bir durumdur. Türkler, İslam öncesinde her şeyin hâkimi olan bir Tanrı'ya inanmışlardır. Bunun yanı sıra inandıkları Tanrı'nın pasif durumda olmasından dolayı da dünya işlerini yapan veya kişilerin dileklerini yerine getiren yardımcı ruhlar bulunduğuna inanmışlardır. Bu ruhlara Türk kültüründe iye denilmektedir. Tabiatın yer alan bu varlıkları Abdulkadir İnan, Tanrı olarak görmektedir (İnan, 2013: 48). Ayrıca tabiat kuvvetlerinin Türklerin imparatorluk devirlerinde vatan kültürüne yükseldiğini söyleyerek, Göktürk kitabelerinde geçen “ıduk yer-sub” ile ifade edilenlerin vatan olduğunu belirtmektedir. Benzer bir yorumu Yörükân da yapmıştır. Yörükân; tabiat güzellikleri, tepeler, su kaynakları, Türklerde tanrılaştırılmış ve bu suretle Türk vatanına ilahi alaka ile bağlanmıştır, demektedir. Ayrıca Yer-sular küçük Tanrılar olarak görerek “izi” adıyla adlandırıldığını belirtmektedir (Yörükân, 2005: 58). Potapov ise Altaylılar'ın günlük yaşamlarında önemli yer tutan dağ, nehir, orman, kayalık vb. yerlerin Yer-su kültürüyle kutsallaştırıldığını söylemektedir (Potapov, 2012: 33). İslam öncesi devirlerden başlamak üzere Türkler yaşadıkları bölgelerde inançlarının gereği olarak, doğada gördükleri dağ, ağaç, su kaynakları, kayalar vb. tabiat unsurlarına kutsallık vererek onlara tapınmışlardır. Muhtemelen verdikleri bu kutsallık gündelik hayat içinde ihtiyaç duyulan dileklerin karşılanmasına yöneliktir. Yer ile göğü birleştiren yüce dağlar, hayatın kaynağı kabul edilen ağaçlar İslam öncesi Türklerin inançları içerisine girmişlerdir. Bu inanış İslam sonrasında da devam edip günümüze kadar gelmiştir.

Türklerin İslam öncesinden kalma inançları, karşımıza kültürler olarak çıkmaktadır. Kültürlere konu olan inanışlar kendilerini İslami motifler içerisinde göstermektedir. Doğaldır ki her inanış külte konu olmamaktadır. Külte konu olan inanışlar kültür içerisinde sistemli olarak işlenmiş olması gerekmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, bir kültürün varlığını tespit edebilmemiz için üç şartın olması gerektiğini söylemektedir. Bu şartlar; *külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti, bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması, bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı* (Ocak, 2012: 113). Ahmet Yaşar Ocak'ın çizdiği çerçevede önemli olan nokta, kutsallaştırılan yerin veya nesnenin kişileri üzerinde faydası veya zararı olacağı inancıdır. Külte konu olan nesnenin kişilerin yaşamlarına etkisini kişilerin beklentileri oluşturmaktadır. Bu açıklamaya uyan ve Beydili köyünde günümüzde de varlığını koruyan kültürler bu çalışma ile beraber ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada kullanılan veriler, Nisan 2016'da Sivas'ın Hafik ilçesi, Beydili köyünde yapılan alan çalışmasından elde edilmiştir. Çalışma 2021 öncesi yapıldığı için etik kurul belgesi gerektirmemektedir.

Anşa Bacılı Köyü: Beydili

Sivas ili, Hafik ilçesine bağlı olan Beydili köyü, Hafik ilçesine 30 km uzaklıktadır. Hafik'ten Koç dere boyunca kuzey batıya doğru köye ulaşılmaktadır. Beydili köyünün, Keklice, Yağcılar, ve Yazlıkyurdu olmak üzere üç mezrası bulunmaktadır. Köyde toplamda yüz hane vardır. Mevcut nüfusu 50-60 kişi olup, yaz mevsiminde bu sayı artmaktadır. Beydili köylüleri kendilerini, Oğuzların Beydili boyundan ve Sıraç aşiretinden olarak görmektedirler. Köyün tamamı Anşa Bacılı Alevilerinden oluşmaktadır. Köyün temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Hayvancılık Beydili köyünde; küçükbaş hayvancılığı (davar), büyükbaş hayvancılığı (mal), kümes hayvancılığı ve arıcılık şeklindedir. Köyde yaşayanların çoğunun küçükbaş hayvanı vardır. Büyük sürüsü olan köylüler hayvanlarını kendilerinin tuttuğu bir çoban vasıtasıyla otlatmaktadırlar. Bunun yanında hemen her evden küçükbaş hayvanların toplandığı ve herkesin ortak olarak tuttuğu bir çoban da bulunmaktadır. Beydili köylülerinin gençleri, genel olarak şehir dışında çalışmaktadırlar. Özellikle İstanbul'da tersanede çalışanların sayısı çoktur. Bunun yanı sıra köy dışında gençler inşaat işleri ile uğraşmaktadırlar. Köyden özellikle, İstanbul, İzmir ve Antalya'ya büyük göçler olmuştur.

Beydili köyüne ulaşım zordur. Hafik ilçesinden yaz aylarında köye dolmuş ile gidip gelinmektedir. Ancak kış aylarında dolmuş kullanılmamaktadır. Ulaşım herkesin kendi imkânları ile sağlanmaktadır. Köy içerisinde ilkokul bulunmakla beraber, nüfus olmadığı için son yıllarda kapatılmıştır. Öğrenciler, Hafik'te yatılı olarak eğitim almaktadırlar. Köy içerisinde Cemevi bulunmaktadır. Köylüler ibadetlerini burada yapmaktadırlar. Köyün genelinde iletişim için cep telefonları çekse de bazı yerlerde çekmemektedir.

Bu çalışmada kullanılan veriler, Nisan 2016'da Sivas'ın Hafik ilçesi, Beydili köyünde yapılan alan çalışmasından elde edilmiştir. Çalışma 2021 öncesi yapıldığı için etik kurul belgesi gerektirmemektedir. Doğal ortamda gerçekleştirilen alan araştırmasında, nitel yöntemlere göre, katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmeler ile veriler toplanmıştır. Bazı görüşmelerde veriler toplanırken daha önceden hazırlanmış olan sorulara cevap olarak kaydedilmiştir. Bazı görüşmelerde ise bilgilere anlık gelişmeler ile ulaşılmıştır. Bu alan araştırması, yerliyi incelemek, araştırmak, doğal ortamında gözlemlemek ve araştırmanın amacına uygun soruların cevaplarını bulmak için katılımlı gözlem ile yapılmıştır. Böylece araştırmanın amacına uygun veriler gözlemlenerek güvenilirliği artırılmıştır. Katılımlı gözlemlerde, kilit katılımcılara daha önceden hazırlanmış sorularla verilere ulaşılmıştır. Bu soruların sorulmasının uygun olmadığı zamanlarda ise o an gelişen sorular sorulmuştur. Yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazı, video kamera ve fotoğraf makinesi ile kayıtlar alınmıştır. Bu kayıtlardan elde edilen veriler çözümlenerek yazılı hale getirilmiştir.

Anşa Bacılılar

Anşa Bacılılar, Anadolu Aleviliği içerisinde yer alan, Oğuzların Beydili Boyu-Sıraç Oymağına mensup bir topluluktur. Anşa Bacılı ismi 19.yy'da Zile'de yaşayan Anşa Bacı'dan gelmektedir. Anşa Bacılılar, kendi ocak sistemlerini kurmadan önce Hubyar ocağına bağlı durumda idiler. Daha sonra Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Hubyar ocağından ayrılarak kendi ocaklarını kurmuşlardır. Böylelikle

"Sıraç Alevi topluluğu"; Hubyarlılar ve Anşâ Bacılılar olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Anşâ Bacılılar, Veli Baba-Anşâ Bacı'dan başlayarak günümüze kadar gelen süreç içinde bir ocak sistemini yapılandırmışlardır. Anşâ Bacılıların kendi inanç sistemleri ve ritüelleri Anşâ Bacının mitleştirilmesi ile başlamıştır (Selçuk, 2017: 63).

İnanç ve kan akrabalığına dayalı, kapalı bir topluluk olarak karşımıza çıkan Anşâ Bacılılar, günümüzde yoğun olarak Sivas, Tokat ve Amasya'nın köylerinde yaşamaktadırlar. Anşâ Bacılılar, Anadolu Aleviliği içerisinde yer alan erkânları yerine getirmektedirler. Özel günler ve her hafta cuma akşamlarında cem töreni yapmaktadırlar. Ziyaret, Niyaz, Adak Anşâ Bacılıların yaptıkları önemli pratiklerdir. Hıdrellez orucu ve Medet Mürvet orucu da tutulmaktadır. Anşâ Bacılılar'ın Sünni köylerle olduğu gibi diğer Alevi köyleri ile olan etkileşimleri de son derece sınırlıdır. Anşâ Bacılılar olarak bilinen köylerden kız alıp vermekte, ancak diğer Alevi gruplarla kız alıp vermemekte, evlilik kurmamaktadırlar (Selçuk 2016: 39). Kan bağına dayalı ilişki biçimini tesis eden ve kişilere topluluğun bir ferdi olma hüviyetini kazandıran evlilik, Anşâ Bacılıların kan ve inanç bağı esasına dayalı bir topluluk olma özelliklerinden dolayı önemli bir gösterge olma niteliğini taşımaktadır (Selçuk, 2016: 17-35).

Beydili'de Tabiat Kültleri

Geleneksel topluluk olma özelliği gösteren Anşâ Bacılılar, geçmişten günümüze bir takım mit ve ritüelleri canlandırarak, inançlarına süreklilik kazandırmışlardır. Alevi dindarlığının daha çok ritüel ve pratik üzerine oturan, hissediş ve sezış vurgulu bir dindarlık olduğunu Rıza Yıldırım belirtmektedir (Yıldırım, 2020: 157). Dini ve sosyal bilginin diğer bileşenlerinde olduğu gibi inançlarda esas olarak kolektif bellekte korunup aktarılır. Kolektif bellekte bilgi saklamanın tek yolu onu hikâye formu içine yerleştirmektir (Yıldırım, 2020: 157). Anşâ bacılı topluluğu gündelik hayatlarında uyguladıkları pratikleri hikâyeleştirip kutsallık vermekte hem de hayatlarında uyguladıkları pratikleri hikâyeleştirip kutsallık vermekte hem de bu hikâyeler vasıtasıyla gelecek nesillere aktarım söz konusudur. Aslında bu durum mit ve ritüel arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Anşâ bacılılar gibi geleneksel topluluklar varlıklarını mitler vasıtasıyla korumaktadırlar. Görüleceği üzere Anşâ Bacılıların gündelik hayatlarında önemli bir yer tutan pratiklerin hikâyeleri bulunmaktadır. Bu türden hikâyeler veya mitler alevi toplulukların genel özelliklerindedir. Öncelikle Türk kültürü içerisinde yer alan ağaç, dağ, su, atalar gibi kutsalın tezahürü olan kültleri geleneksel Türk toplulukları kültürel hayatlarına kodlamaktadırlar. İslam öncesi dönemlerden kalma atalar, dağ, ağaç, taş ve kaya, ateş ve su kültleri ile ilgili ritüeller Anşâ Bacılı köylerinde yaşatılmaktadır. Bu çalışmada ele aldığımız Tabiat kültleri ile beraber topluluk varlığını sürdürmeye çalıştığı kültürel kodları gündelik yaşamlarına işlemişlerdir. Aynı şekilde Beydili köyü içerisinde var olan Apul Ağa, Fidan Bacı, Gönül Bacı ziyaretleri Atalar kültürünün devam ettiğini göstermektedir. Bu kültürler etrafında; Hüseyin Ağa ziyareti, Büyük Çördük ağacı, Emir Ağa'nın Yeri, Gelin Kayası, Secde Çamı çalışmaya konu olan kült inançlardır.

Hüseyin Ağa Ziyareti

Beydili köyü içerisinde bulunan Hüseyin Ağa ziyareti, eski Türk inançları içerisinde yer alan Dağ kültü ile doğrudan alakalıdır. Dağ kültü çok eski çağlardan beri çeşitli milletlerde görülen evrensel bir kültür. Eski Yahudiler “Sina” dağı, Araplar “Arafat” dağı, Yunanlılar “Olimpos’u” Hintliler “Himalaya’yi” Moğollar “Burhan Kaldun’u” kutsal saymışlardır. Türk milletinin yaşadığı coğrafyalarda dağ kültürüne ya da bu kültürün izlerine her yerde rastlamak mümkündür. İnan, Orta ve merkezi Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca “mukaddes”, “mübarek”, “büyük ata” ve “büyük hakan” anlamlarına gelen “Han Tenri”, “Bayan Ula”, “Buz Tağ Ata”, “Bayın Ula”, “Othan Tenere”, “Iduk Art”, “Kayra Kaan”, “Erdene Ula”, “Kuttağ”, “Nurata” gibi adlar ile anıldığını söylemektedir (İnan, 1998: 253). Beydili köyünde, köy merkezine yakın bir tepede Hüseyin Ağa’nın mekânı bulunmaktadır. Köylülerde burada, Hüseyin Ağa’nın mezarının olmadığı ve buranın onun mekânı olduğu fikri hâkimdir. Burası, Hüseyin Ağa’nın mezarı mıdır? Sorusuna aldığımız cevap şu şekildedir; Hüseyin Ağa bu tepeye gelmiş ve “beni arayan burada bulsun” demiştir. Yine köylüler bu ziyaretin en az 80 yıldır yapıldığını söylemektedirler. Tepenin üzerinde yer alan ziyaretin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Taşlarla çevrili alanın ortasında bir kuşburnu ağacı vardır. Bu ağaç çaput bağlamak için sonradan kendiliğinden yetiştiği köylüler tarafından söylenmektedir.

Hüseyin Ağa yaşarken bir kerametinin olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak, Hüseyin Ağa, Gönül Bacı’nın babası Hasan Ağa’nın kardeşidir. Dolayısıyla Veli Baba ve Anşa Bacı’nın oğludur. Bu nedenle kutsallaştırılmıştır. Köylüler kendisinin “tecrübeli” keramet sahibi bir evliya olduğunu söylemektedirler. “Huylu”, “cinli” ve “hasta” olanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Hüseyin Ağa’nın yerinde bir takım ritüeller yapılmaktadır. Bunların başında, kurban, lokma ve yağmur duası gelmektedir.

Hüseyin Ağa’ya kurban adandığında, köydeki diğer ziyaret yerlerinde olduğu gibi, kurban olacak hayvan burada dualanır. Dualanmayı sofu gerçekleştirir. Adayan kişi kurbanın sağ ayağını boynuna atar, kurbanın kulağı burada kesilerek kanı damlatılır. Gönül Bacı tekkesinden farklı olarak burada kurban üç defa Hüseyin Ağa’nın etrafında döndürülür. Daha sonra ziyaretin olduğu yerde bulunan çırılardan yakılarak kurban temizlenir. Dualanan kurban eğer bura müsaitse, burada kesilir. Değilse adayan kişinin evinde veya cem evinde kesilir. Eti pişirilip dağıtılır. Kemikleri, Hüseyin Ağa’nın muhitinin yakınlarına gömülür.

Hüseyin Ağa’nın yerinde yapılan bir başka ritüel ise, lokmadır. Lokma genellikle kansız olarak yapılan adaktır. Lokma olan yiyecekler şu şekildedir, yuha (yufka), üzüm, elma, bisküvi. Bu yiyeceklerden bir kısmı mekânın üzerine dökülerek kuşlar tarafından yenmesi sağlanır. Hüseyin Ağa’nın ziyaret yerinde eskiden yağmur duasına çıkıldığı köylüler tarafından söylenmektedir. Köylüler sofuyu alarak buraya gelip cem yaparlarmış. Yağmur duasına çıkıldığı zaman kurban kesilmesi zorunlu bir durummuş. Toplanan kişiler, Hüseyin Ağa’nın etrafında üç kere dönerler, niyaz ederler daha sonra diz çökerler. Kurbanın kanı mezarın üzerine dökülmektedir. Ayrıca kan haricinde yağmur duası sonrasında, yağmuru temsilen kovalar ile su dökülmüş (Polat, 2007: 276). Günümüzde yağmur duasına çıkılmamaktadır.

Hüseyin Ağa'nın yerine giderken yolda küçük bir ağaç bulunmaktadır. Bu ağacın adı ve ne zamanda beri ziyaret edildiği bilinmemektedir. Ancak, köylüler bu ziyareti yeni yaptıklarını söylemektedir. Bu ziyaret yerinin adı şuan bilinmemekle beraber ileriki zamanlarda isimlendirilebilir. Bu yere köylülerin öküzleri hastalandığında gelmektedirler. Kurban kesmezler, ancak lokma dağıtırlar. Görüleceği üzere gündelik hayattaki ihtiyaçlar yeni bir ziyaretin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Hüseyin Ağa ziyareti; hastalığın geçmesini istemek, huylu ve cinli olanların kurtulmasını istemek, çocuk istemek veya erkek çocuk istemek gibi özel sebeplerde ziyaret edilir. Nitekim köy içerisinde bu dilekleri isteyip, duasının gerçekleştiğini ifade edenler bulunmaktadır. S. F. geçen sene (2015) karısının hastalandığını ve buraya gelip niyaz edip, şifa isteyip derdini bağlamak için çaput bağladığını, daha sonra karısının hastalığının geçtiğini ve lokma dağıttığını anlatmıştır. Lokma olarak ise bisküvi dağıtmış ve bir kısmını ziyaretin üzerine dökmüştür.

Hüseyin Ağa ziyareti ile ilgili olarak görülen bir başka olay ise, Ş. F. tarafından anlatılmaktadır. Ş. F.'nin çocuğu olmayan bir kızı bulunmaktadır. Kızı daha sonra Hüseyin Ağa'yı ziyaret ederek çocuğu olması için niyazda bulunmuştur. Eğer çocuğu olursa kurban keseceğini söylemiştir. Bu olaydan sonra ikiz erkek çocuk sahibi olmuştur. Çocuklarının adını Hasan ve Hüseyin koyarak, burada kurbanlarını kesmiştir (K-8). Beydili köyünde yer alan Hüseyin Ağa ziyareti Dağ kültü ile doğrudan alakalıdır. Nitekim Türkler etrafında gördükleri yüce dağları mübarek olarak adlandırmışlardır. Hüseyin Ağa'nın yeri ile bu tepe kutsallaştırılmıştır. Sonuç olarak, Hüseyin Ağa ziyareti hastaların şifasını aradığı, çocuğu olmayanların çare aradığı yer olarak toplulukta varlığını sürdürmektedir.

Büyük Çördük Ağacı

Köy içerisinde bulunan ve Ağaç kültürüne örnek oluşturan Büyük Çördük ağacı köylüler tarafından ziyaret edilmektedir. Çördük, Ahlat ağacının diğer adıdır. Ziyarete konu olan ağaç da Ahlat ağacıdır. Köyün içerisinde bulunan bir ziyaret yeridir. Bu ziyaret "ulu çördük" veya "büyük çördük" diye adlandırılmaktadır. Merkezde büyük bir çördük ağacı bulunmakta ve etrafı çevrilmiş durumdadır. Ağacın altında çalı çırpı bulunmaktadır. Burada genel olarak horoz kurban edilmektedir.

Ağacın dallarının kesilmesi yasaktır. Bu ağacın dalından kesenin başına kötü bir iş geleceğine inanılmaktadır. Bu nedenle ağaçtan kendiliğinden düşen meyveleri ve dalları ağacın etrafına yerleştirilmiştir. Buradan bir dal alanın ocağının söneceği inancı vardır. Çördük ağacı ile ilgili olarak anlatılan bir hikayede, S. F. gözlerini korku ile açarak anlatmıştır. " Vaktiyle bir kişi buradan dalları kesmiş ve bir hafta içerisinde perişan bir şekilde ölmüştür" (K-2.). Burası genel olarak Cuma akşamları ziyaret edilmektedir. Üzüm, yufka gibi lokmalar dağıtılmaktadır. Bu ziyarette görüleceği üzere külte konu olan yerlerden fayda ve zarar geleceğine inanılmaktadır. Çördük ağacı ziyareti ile Türk kültürü içerisinde yer alan Ağaç kültü varlığını sürdürmektedir.

Emir Ağa'nın Yeri

Geleneksel bir topluluk olan Anşa Bacılılar inançlarını sürekli kılmaktadırlar. Bunun en güzel örneğini Emir Ağa'nın yeri adlı ziyarette görülmektedir. Bu ziyaret saha çalışması yaptığımız günlerde ortaya çıkmıştır. Emir Ağa'nın ziyareti, yeni başlayan bir ziyarettir. Burayı köyde yaşayan H. B. çevirmiştir. Ziyaret yerinde yeni dikilmiş bir çam ağacı bulunmaktadır. Burayı çeviren H.B., eskiden burada büyük bir çam ağacının olduğunu söylemektedir. Daha sonra bu ağaç iman etmeyen biri tarafından kesilmiştir. Bu ağacı kesen kişi perişan bir şekilde ölmüştür. H. B. bir gece rüyasında bu bölgeyi görmüş ve ertesi gün bu ağacı dikmiştir (K-1). Emir Ağa'nın ziyareti genel olarak akciğer rahatsızlıkları olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Kutsalın rüya yoluyla ortaya çıkması bu ziyaret vasıtasıyla kendisini göstermektedir. Rüya motifi Alevi değerler sistemi içerisinde kutsalın ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Emir Ağa'nın yeri adlı ziyaret ise yine gündelik hayattaki ihtiyaçların ortaya çıkardığı bir ziyarettir. Rüya motifi miti oluşturmakta, mit ise yapılan ritüele anlam kazandırmaktadır.

Secde Çamı

Çam ağacı, Tanrının sıfatlarını sembolize eder. Yaz-kış yeşil kalması, dağların tepesinde tek başına olması, meyvesiz oluşu, büyüklüğü hep tanrının sıfatlarına işaret eder. Altay destanlarında çam ağacı yeniden dirilişi, esenliği sembolize eder (Ergun, 2004: 211). Secde çamı Beydili köyü içerisinde bulunmakta, ağacın önünde pınarın olduğu bir çam ağacıdır. Bu ağaç yeni dikilmiştir. Daha öncesinde burada ulu bir çam ağacı bulunmakta imiş. Ancak ağaca iman etmeyen bir kişi tarafından kesilmiş ve yerine yenisi dikilmiştir.

Secde çamı ile ilgili olarak herkes tarafından ortak bir mit anlatılmaktadır. Bu mite göre: *"Geçmiş zamanda köyde sara hastalığı olan bir kız varmış. Bu kız Secde Çam'ının bulunduğu mevkiden bir Cuma akşamı geçerken, çam ağacının secde ettiğini görmüş. Gördüğü bu olayı köylülere anlatmış fakat köylüler bu olaya inanmamışlar. Öyle şey olur mu? Hiç koca çam secde eder mi? Demişler. Bunun üzerine kız, başından örtüsünü çıkarıp ağaç secde ederken, ağacın tepesine bağlamış. Ertesi gün kız, köylüleri çağırıp durumu göstermiş. Bu kızın ağaca çıkıp asamayacağını gören köylüler ağaca iman etmişler (K-9).*

Secde Çam'ında kurban kesilmekte, lokmalar dağıtılmakta ve derdi olanlar tarafından niyaz edilmektedir. Buraya kurban adayanlar kurbanlarını diğer ziyaret yerlerinde ki gibi kesmektedirler. Daha önce Beydili Köyünde araştırma yapan Duygu Ulusoy'un burada niyaz edip, niyazının gerçekleşmesi üzerine burada kurban kesip dağıtıldığı söylenmektedir. Kurban buraya getirilerek dualanır ve eğer müsait ise burada kesilir. Değil ise, Gönül Bacı veya cemevinde kesilir. Kemikleri, buraya gömülür. Hayvanın boynuzları ise, burada buluna söğüt ağacına asılır. Secde çamına çaput da bağlanmaktadır. Niyazda bulunan kişilerin dilekleri gerçekleştiğinde burada lokma dağıtırlar veya kurban keserler.

Gelin Kayası

Tanyu, Türklerde *Taşla İlgili İnançlar* adlı müstakil eserinde taşla ilgili inanışların başında ‘Yada’ taşının geldiğini söyler. Daha sonra Türklerin yaratılış efsanesine dayanarak kayanın kurtarıcı rolünün önemini belirtir. Yaratılış efsanelerinde taş, kaya kurtarıcı bir araç ve yaşamaya destek olacak bir zemin veya çarptığını kıracak ezecek kuvvette bir varlık olarak belirtmektedir (Tanyu, 1968: 34). Gelin kayası, Beydili köyünün simgesi durumundadır. Hafik’ten Beydili köyü yolu üzerinde bulunmaktadır. Üst üste iki taş görünümünde kayadan meydana gelmektedir. Köy yolunun girişinde yer almaktadır. Beydili köyüne gelenler ilk olarak Gelin Kayasını görmekteirler.

Gelin Kayası köylüler tarafından kutsal görülmele beraber, bir takım ritüel ve pratikler yapılmaktadır. Köylüler gelin kayasının oluşumunu şu şekilde anlatmaktadırlar; “ *Gelin kayası en az yüz bin yıldır vardır. Haramilik devrinde gelin ve damat buradan geçerken, haramiler bunların yolunu çevirmişler. Damadı orada öldürmüşler, gelinin üzerine yürürken gelin, bir duada bulunmuş. Bu dua da, Allah’ım ya beni taş et, ya da beni kuş et. Bu duanın üzerine gelin taş olmuş ve orada öylece kalmıştır.*” Yine köylüler yol yapımı sırasında buranın yıkılmaya çalışıldığını söylemektedirler. Yıkma için yol yapımında kullanılan dozer, gelin kayasını yıkmaya yöneldiği sırada yedi defa bozulmuştur. Dozeri kullanan şoför ise geceleri uyumamaya başlamıştır. Sonunda gelin kayasına kurban keserek bu beladan kurtulmuştur. Böylece gelin kayası kendisini korumuştur.

Gelin Kaya’sına köylüler tarafından niyaz edilmekte, çaput bağlanmakta, lokma dağıtmakta ve kurban kesilmektedir. Kurban kesme işlemi diğer ziyaret yerlerinde olduğu gibi, eğer burada kesilmeyecekse, kurban burada dualanır ve kesileceği yere götürülür. Kemikleri ise, gelin kayası yakınlarına gömülür.

Ateş ve Taş Kültü Uygulamaları

Anşa Bacılıların gündelik hayatlarında ateş kültü temizlenme, kötülüklerden kurtulma gibi amaçlar ile varlığını sürdürmektedir (Polat, 2014: 2269). Ateş kültü kendisini genel olarak bir takım pratiklerin içerisinde göstermektedir. Bu pratiklerin başında Ficek bayramı gelmektedir. Ficek bayramı, Beydili köylüleri tarafından April 5 dedikleri günde kutlanmaktadır. Bu bayram sabah başlamaktadır. Ficek bayramında herkes sabah evinin kapısının önünde ateş yakar ve üzerinden atlarlar. Bu atlama sırasında, “*gavurluğum gavura, gavurun başı mezara, kafirin başı mezara*” derler. Böylece temizlenmiş olduklarına inanırlar. Ateşe günahlarını döktüklerine inanırlar. Saya giyen genç kızlar, ev ev dolaşarak her evden bir Ficek alırlar. Ficek, saat, tesbih, boncuk gibi eşyalardır. Daha öncesinde toplanan bu Ficekler, o sıra yetişen çiçekler ile kazana atılıp kaynatılmış. Şimdi ise kaynatma yapılmamakta, Ficekler bir kazanda toplanmaktadır. Kazanda toplanan Ficekleri, teker teker genç kız ve erkekler çekerler (Karaca, 2017: 48-63). Herkes verdiği Ficek gelene kadar çeker. Her çekilen Ficek de, bir mani, deme, türkü söylenir. Herkes

kendisine çıkan türküye, şansıma hangi türkü, mani, deme çıkacak diye bekler. Bu bayramda yapılan pratiklerin içerisinde görüleceği üzere Ateş önemli bir yer tutmaktadır.

Anşa Bacılılar başka şehirlere gittiklerinde veya erkekler askere gittiklerinde köy içerisinde bulunan Gönül Bacı ziyaret yerinden küçük taşlar alırlar. Bu taşları yanlarında taşıyıp Gönül Bacı'nın onları koruduklarına inanırlar. Bu taşlara “Cöfer” adı verilmektedir. Kişi sağ salim köyüne geri döndüğünde kurbanını keser ve taşı yerine bırakır.

Sonuç

Anşa Bacılılar Anadolu Aleviliği içerisinde önemli yeri olan geleneksel topluluklardan birisidir. 19. Yüzyılda Hubyar Ocağındaki tartışmaların sonucunda ayrılan Anşa Bacılılar, o tarihten günümüze ritüel ve ibadetlerini koruyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Anşa Bacılı-Beydili köyü örneğinde, Türklerde var olan tabiat kültürleri bu çalışma ile incelenmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ve Anadolu'ya gelmelerine rağmen eskiden beri var olan inançlarını, yeni kültür çevrelerinde de korudukları görülmüştür. Hüseyin Ağa ziyareti dağ ve atalar kültürünü bünyesinde barındırmaktadır. Hâkim bir tepede yer alan bu ziyaret Hüseyin Ağa ile beraber kutsallık kazanmış ve mitlere konu olmuştur. Ortaya çıkan mitler ise ritüelin devamlılığını sağlamıştır. Büyük Çördük ağacı, Secde Çamı, Emir Ağanın Yeri ziyaretleri ise Türklerde var olan Ağaç kültürüne örnek oluşturmaktadır. Gelin Kayası ziyareti ise Türklerdeki Taş, Kaya kültürüne örnek oluşturmaktadır. Anşa Bacılılar Ateşi bir temizlenme aracı olarak kullanmaktadırlar. Sonuç olarak Türk kültüründe eskiden beri var olan tabiat kültürleri ile ilgili unsurlar günümüzde de kutsallaştırılarak varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça

- Ergun, P. (2004). Türk kültüründe ağaç kültürü, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İnan, A. (1998). Makaleler ve incelemeler II., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (2013). Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karaca, İ. (2017). Beydili'de (Sivas-Hafik) Ficek geleneği. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 3/6, 48-63.
- Ocak, A. Y. (2012). Alevi-Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polat, B. (2007). Türk Kültüründe Yağmur duası (Azatlı Kasabası Örneği), Dini Araştırmalar, 9/27, 275-283.
- Polat, B. (2014). Niğde ve çevresinde ateş ile ilgili inanışlar (Çiftlik ilçesi ve çevresi örneği), 1. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu bildiriler Kitabı c.2. içinde, Niğde.
- Potapov, L.P. (2012). Altay şamanizmi. (Çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Selçuk, A. (2016). Anşa Bacılılar'da adak. Journal of World of Turks. Vol. 8 No. 3. 33-52.

Selçuk, A. (2017). Anşâ Bacılı ocağı. Konya: Çizgi Yayınevi.

Tanyu, H. (1968). Türklerde taşla ilgili inançlar. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, D.U. (2014). Kültürel kimlik bağlamında Sivas-Hafik Beydili Köyü müzik pratikleri. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kayseri.

Yıldırım, R. (2020). Geleneksel Alevilik. İstanbul: İletişim.

Yörükân, Y. Z. (2005). Müslümanlıktan evvel Türk dinleri şamanizm. (Haz. Turhan Yörükân). İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Kaynak Kişiler

Derleme Tarihi 20-27 Nisan 2016

K-1: H. B., 1950 doğumlu, okur-yazar.

K-2: S. F., 1956 doğumlu, okur-yazar.

K-3: F. G., 1953 doğumlu, okur-yazar.

K-4: H. G., 1940 doğumlu, okur-yazar.

K-5: Ş. K., 1967 doğumlu, okur-yazar.

K-6: İ. K., 1965 doğumlu, okur-yazar.

K-7: S. K., 1933 doğumlu, okuma yazma bilmiyor.

K-8: Ş. F., 1955 doğumlu, okur-yazar.

K-9: V. F., 1930 doğumlu, okuma yazma bilmiyor.

K-10: H. G., okur-yazar.

K-11: M.G., 1958 doğumlu, okur-yazar.